
Les ciutats mitjanes i/o intermèdies a Catalunya

JOSEP OLIVERAS-SAMITIER

Universitat Rovira i Virgili
josep.oliveras@urv.cat

Dels 947 municipis de Catalunya, 123 tenien més de 10.000 habitants (2021), xifres que representen el 12,9 % dels municipis i el 82,4 % de la població, xifrada en 7.519.843 persones. Hi ha, per tant, una gran concentració de la població en uns municipis considerats ciutats a efectes estadístics i administratius. D'aquestes ciutats 63 tenen entre 20.000 i 500.000 habitants, que són les xifres que la Unió Europea considera pròpies d'una ciutat mitjana. Només Barcelona tindria la categoria de ser una gran ciutat o metròpolis.

Bona part d'aquestes ciutats anomenades mitjanes es troben a l'andana litoral o a les comarques que hi són relativament properes. Aquest fet s'ha anat accentuant a partir del segle passat, com a conseqüència del pas per l'andana litoral i les comarques adjacents de les vies més ràpides de comunicació (ferrocarril, carreteres i autopistes), de l'existència de ports i aeroports, i de la concentració industrial centrada a la rodalia de Barcelona.

En un gràfic de l'ordre i la grandària de les ciutats segons la seva població (*rank-size*), s'observa una forta caiguda de la població de la primera ciutat (Barcelona) fins a l'onzena (Girona), que està a tocar els 100.000 habitants. A partir d'aleshores, la disminució està cada cop més frenada, i entorn dels 50.000 habitants (Mollet del Vallès) s'inicia un pendent molt suau que gairebé es transforma en una línia horitzontal. A escala de Catalunya, aquestes ciutats entre els 50.000 i els 100.000 habitants serien pròpiament les ciutats mitjanes.

No totes les ciutats mitjanes poden considerar-se intermèdies, si s'entén com a tals no les ciutats que es troben prop de la mediana o en els quartils centrals en una distribució de la població, sinó aquelles ciutats que exerceixen un paper de centre de mercat i de serveis. Ciutats que fan un paper mediador entre la gran ciutat capital i els pobles rurals o les viles i ciutats petites. Són ciutats que

han tingut un paper rellevant en la història perquè són centres de poder (seus episcopals, ciutats reials, caps de demarcacions del poder polític i judicial...). La majoria d'aquestes ciutats han tingut un desenvolupament industrial i moltes han estat, i són encara, importants centres comercials i de serveis. Contenen comerços especialitzats i redistribuïdors de mercaderies a poblacions més petites i serveis notables en educació, sanitat, assessorament legal i financer, etc.

Les ciutats intermèdies tenen una clara àrea d'influència formada per una sèrie de pobles i petites poblacions properes. Són àrees d'influència obligada perquè per a molts temes els habitants d'altres poblacions s'han de desplaçar a una ciutat intermèdia determinada i no a una altra. Hi ha fronteres invisibles entre diferents jurisdiccions i per la prestació de serveis públics. Independentment que la ciutat sigui el centre més accessible per fer compres, utilitzar serveis, o pel lleure especialitzat.

En canvi, hi ha ciutats mitjanes que no tenen àrea d'influència, i la seva rodalia pot estar formada per altres ciutats de grandària mitjana que no tenen poder jurisdiccional ni administratiu sobre altres poblacions. Moltes d'aquestes ciutats són a la costa i han crescut gràcies al turisme o perquè són properes a una ciutat gran o a un pol industrial i s'han convertit en ciutats dormitori.

Les ciutats intermèdies tenen una sèrie d'avantatges com poden ser la dimensió, que facilita els contactes humans; la història, que confereix identitat i facilita la cohesió; una situació ambiental generalment més favorable que a la gran ciutat, l'existència de serveis i equipaments de nivell superior, un sistema social més equilibrat i un sistema urbà més sostenible. Solen tenir menys conflictivitat que les grans ciutats i són més fàcils de gestionar, entre altres característiques. Dels serveis destaquen els sanitaris, sobretot en hospitals de segon nivell, i els centres educatius superiors. Avui dia moltes ciutats intermèdies disposen de centres universitaris, encara que siguin dependents d'una altra universitat. En força ciutats els principals centres d'ocupació són els administratius, els sanitaris i els universitaris (casos de Girona, Reus, Manresa, Vic, Mataró, Tortosa, etc.).

Que hi hagi avantatges no significa que no hi hagi inconvenients. Destaquen els menors recursos dels governs locals en relació amb els serveis que presten, una mobilitat social inferior a les grans ciutats, menys diversitat cultural i social, més dificultat d'accés als principals fluxos d'informació i de capital, problemàtica del manteniment dels barris antics i perifèrics, menys professionals altament qualificats, etc.

En el cas de Catalunya, diverses ciutats intermèdies han perdut pes econòmic i poblacional des de finals de la passada centúria. Entre les causes té un pes significatiu la minva d'empreses i llocs de treball en els sectors industrials tradicionals, fenomen agreujat per la globalització. L'any 2000 hi havia 657.275 afiliats a la Seguretat Social entre assalariats i treballadors autònoms de la indústria, i al cap de vint anys eren 182.438 persones menys, una disminució del 28 %. El nombre d'empreses amb activitats industrials havia baixat en el mateix període en 17.717 unitats, i una baixada del 45 % respecte a les 39.829 empreses industrials de l'any 2000. Aquesta disminució afectà també les ciutats grans situades a l'àrea metropolitana de Barcelona. En ciutats intermèdies els efectes negatius van ser més profunds, perquè les antigues indústries no van ser

substituïdes per noves activitats avançades, i no s'han compensat les empreses i treballadors perduts (casos de Reus, Manresa, Igualada, etc.).

Un altre fenomen negatiu per a algunes ciutats mitjanes ha estat la desaparició de les seves caixes d'estalvis. De deu caixes d'estalvis l'any 2000, només n'ha quedat una. Les nou desaparegudes tenien uns actius totals de l'ordre dels 150 mil milions d'euros, i aquest fet ha significat la pèrdua d'un poder financer no menyspreable que era aprofitat per les petites i mitjanes empreses de la ciutat i àrea d'influència. L'existència d'una direcció general en un lloc, a més del poder de decisió, significava llocs de treball especialitzats com ara advocats, llicenciats en administració d'empreses, especialistes en màrqueting, comunicació, etc. Uns llocs de treball que tenien unes remuneracions per sobre de la mitjana. Però a més, la ciutat i la comarca sortien beneficiades en diferents obres socials i culturals que poden estar ara en risc d'extinció, i que impedeixen que en sorgeixin de noves. Ciutats com Girona, Tarragona, Manresa, Vilafranca del Penedès, Mataró, Vic-Manlleu, Terrassa i Sabadell han sortit clarament perjudicades per l'ensulsiada d'unes entitats financeres molt arrelades a la seva àrea d'actuació.

Dins el sistema i la xarxa de ciutats catalanes, les ciutats mitjanes i intermèdies tenen un paper primordial. L'estructura urbana d'un país pot sustentar-se en una gran ciutat o metròpolis, o bé en una estructura molt més equilibrada on la gran ciutat manté lligams estrets amb tota una altra sèrie de ciutats distribuïdes pel territori. La darrera opció significa una xarxa intensa de relacions entre unes i altres ciutats al marge de la jerarquia urbana. L'intercanvi d'idees, capitals i productes entre les urbs tendeix a beneficiar una població desconcentrada en diferents ciutats que alhora mantenen fortes relacions amb els pobles i viles de les seves respectives àrees d'influència, coincideixin amb les comarques administratives o no.

Un altre fet a remarcar de les ciutats mitjanes i intermèdies és que pel seu paper de lloc central, subministrador de mercaderies i serveis especialitzats, s'ha generat un increment de la població i de la urbanització. Moltes d'aquestes ciutats, igual que la metròpoli barcelonina, han vist com la seva forma urbana avançava cap als municipis veïns que quedaven en molts casos pràcticament connectats, però amb problemes urbanístics per manca d'un planejament previsor. Avui, moltes ciutats intermèdies són també ciutats de límits indeterminats, malgrat que en tinguin d'administratiu. Ciutats difuses en la terminologia de Francesco Indovina, que no difuminades. Ciutats que tenen continuïtat en les poblacions veïnes per la formació de barris urbans als marges, per la creació d'urbanitzacions residencials de classe mitjana i alta fora dels límits, per l'aparició d'àrees comercials a l'extraradi, i de polígons d'activitat econòmica situats en municipis veïns, etc. Tots aquests nous fenòmens impliquen una forta mobilitat diària entre uns municipis i altres que han privilegiat el transport individual en contra de la possessió d'una bona xarxa de transport col·lectiu.

Davant el que s'ha exposat, es defensa el reforçament del paper de les ciutats intermèdies, que han estat fonamentals en l'estructura econòmica, social i política de Catalunya. Aquestes ciutats i les seves àrees d'influència immediata o rodalia necessiten tenir un planejament urbanístic de

conjunt, d'acord amb uns plans directors, però també amb una gerència administrativa comuna pel que fa a determinats serveis col·lectius i equipaments, perquè la planta administrativa municipal actual de Catalunya correspon al segle XIX, però no al XXI. Només enfortint els pilars bàsics de l'estructura formada per les ciutats intermèdies es creu que es pot aconseguir un ressorgiment de les potencialitats econòmiques i socials que el país té esmorteïdes.